

ПЪТЯТ, ГОЛЯМАТА МЕЧКА И РЪЧЕНИК В 7/8 ТАКТ

Таня Доганова-Христова

ПРИЗОРИ ...

Заслушали ли сте се някога в първите звуци на Зората, когато още не се е разтворила? Отначало са тихи, нежни чуруликания, след което целият птичи хор оживява старата гора с прелестно красиви трели... Надпяват се, бързат да приветстват настъпващия ден. Истински прекрасни птичи ансамбли, божествен хор, който контактува с космоса и слънцето, песента и полъха на вятъра, и цялата пробуждаща се земя.

И ето че първите слънчеви лъчи надникват през малките пролуки на за-
качливи, пухкави бели облачета, за да ни кажат: „Време е, хайде ставайте,
гответе се за дългия път!“

И цялата природа е готова, всички са усмихнати, ведри, защото знаят, че ги очаква нещо непознато в околния свят. Това е онзи радостен възторг от всяка нова среща, от дара, който ни доставя природата, усетила устрема ни към все още непознатите явления на Бъдещето. А Бъдещето, то е в познаването на Миналото, в усвояването му, за да можем най-достойно да говорим и мечтаем за Бъдещето ни. Да извлечем не само спомените оттам, но и опита на по-знаещите от нас, разгадали и усвоили Миналото – изградило ни като Личности и История, която е дълги векове сътворявана.

Трудно бихме могли да си представим онова хилядолетно, непознато ни време и простите човешки радости на нашите далечни прадеди. А те са ги имали, те също са били хора като нас – изпитвали радост и мъка, мечти, обич и уважение. Хора обикновени, хора с душевни вълнения, които ежедневно изпълват човешкия живот.

Предците ни не са стигнали изведнъж до своята строго логично изградена форма на жизненост и движение, във вечно противостоеене и единство – Върховенството на Закона. Безкрайните земни пътища или дългите звездни нощи край огъня, юртата, са били огласяни от песните, съпровождали не лекия понякога труд на домакините. А просветващата лула на Старейшината е отбелязвала едно спокойно, отмерено въздъхване, при подетия разказ за отминалите времена...

Когато се замислим какво сме дали на света, трябва преди всичко да се обърнем към нашата *вокална същност и образност*, които от първия миг на живота и до последния ни жизнен дъх неизменно регистрират нашия жизнен път. Звездите са ни подсказвали тайните на Всеобщия Закон на Космоса – неизменно повтарящ се и регулиращ целия обкръжаващ ни мир.

Можем ли да разгадаем, например, приказните творения, закодирани от нежните женски пръсти, сътворили *народните шевици*? И ако поразсъждаваме върху техните названия, ще открием смисъла на нравите и времето, в което те са създадени. Ще съзрем посеви и жътви, или пък пътуване с галопиращи коне, надпреварващи се с вдигнати опашки...

Дали някой се е опитал да събере, проучи и систематизира *българските шевици*? От най-големите до най-фините бордюри, изшити с копринени конци върху тънко тъкана свила, отгледана от работливата и неуморна българка. А ние днес все още мъдруваме какво значи всеки бод. Та това е бил техният живот: „поддъбиче“, „кръстец“, „онгъл“, „елбетица“, „рожетата“, „цветето“, „пилето“, „небе и звезди“, и т.н. и т.н.

А когато сърцето не издържи и започне край огъня по-силно да бие, и хиляди огнени искри се разпръскват на всички страни, едва ли някой от слушащите Старейшината ще се въздържи да не скочи...

Безброй поколения играят този чуден буен танц, известен като *Ръченик*, *Ръченица*, *Надиграване*, имащ сигурно много още най-различни названия. На всеки българин е познат, а и от незапомнени времена е прехвърлил границите на Родината. Знаят го по целия свят. Отнесен там наедно с родните нрави и традиции, за да не се забравя Родния дом и никога да не заглъхне любовта към него.

Характерен с подвикванията „Ей-хей!“, „И, ха, ха!“, „Айде опа, а!“, „Зизай Нане, шоп те гази!“, и т.н., посредством които по-лесно се влиза в танцовия ритъм. И както на прочутата маслена картина „Ръченицата“, изобразяваща старата кръчма в село Бистрица, Софийско, така тя се тропа на всеки мегдан, на всеки празник – личен, семеен или всенароден. Няма българин, който да не е заподскачал от най-ранно детство щом чуе пискливата гайда, медените извивки на кавала или ударите на тъпана, придружени от тези на барабана. „И-ху, и-ху“ – сърцето лудо заиграва! Ех българи, къде сте, къде... ?!

Следовниците на Дионис, кукерите, и до днес се обличат в животински кожи и, окичени целите със звънци, скачат, подвикват, танцуват буйно и призовават всички добри сили в Поднебесната шир, за да предизвикат на двубой, да накажат, да победят злото. Всяко българско сърце затрептява интуитивно, на генно ниво, само като чуе мистерния ритъм.

Но защо 7/8 г. седем, та и осми?

Какво въсъщност означават тези числа? Дали е предание или истина; и защо аз вярвам безрезервно в нея?

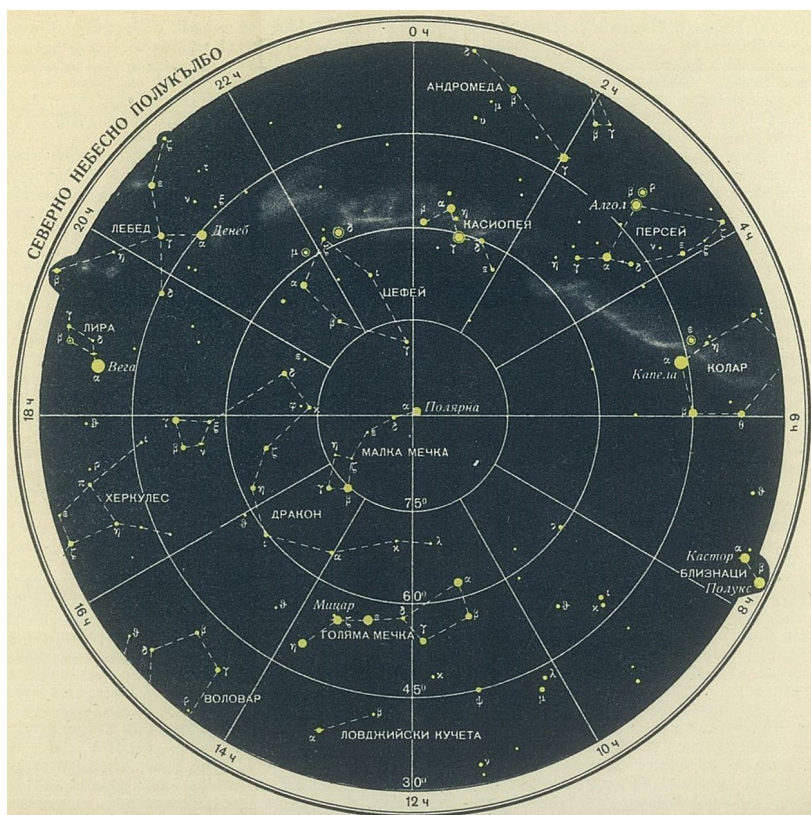
Седем, това свещено число, още от най-дълбока древност. То е определено като най-силното число в поредицата от Едно до Десет. За посветените люде на древните цивилизации – мисти, кабири, офити, маги, влъхви, колобри,

друиди – „7“ е било числото на Голямата мечка, но и на Малката мечка – уникални съзвездия, съставени от по седем звезди. И в двете звезди образуват фигура, която напомня също така кола-каруца.

Обаче това познание, тази космогония, не били придобити лесно и изведнъж, а за много продължително време. В първоначалната си неопитност древните започнали да търсят опора в небесните богове, да наблюдават звездните движения. Най-напред видяли най-ярката, най-забележителната звезда, която нарекли Северна или Полярна звезда, защото стои винаги точно над полюса и не се измества при въртенето на Земята (в 26 000-годишния цикъл).

Поларис блестяла като брилянт на нощния небосвод. Отправяйки често поглед към нея, за да се ориентират при пътуване, съзрели, че тя се комбинира с група от седем звезди, с които образува интересна причудлива форма, оприличавана от едни на каруца, а други на животно. Подобно на останалите съзвездия, наречени на животни, нейното получило името „Малката мечка“, като по-долу от нея, имаща подобна форма, но обърната, е разположена и „Голямата мечка“. За една година двете „мечки“ правят пълен оборот около Полярната звезда, т.е. полюса (сн. 1).

Снимка 1. Звездното небе в Северното полукълбо.

Наблюдението нощем на движението на двете съзвездия станало любимо занимание и тема за размисъл. Поколения наред започнали да свързват знаменателни събития от живота си с местоположението на „мечките“ на небето. Според движението и изменението на техните фигури на небосклона, очаквали раждането на своите наследници, както и на малките на домашните им животни. Освен това те станали знаков ориентир кога да се сее; за времето, необходимо за отглеждане на посевите; кога да се прибере реколтата и кога е благоприятно време за дълъг път и дори за война.

Постепенно хората започнали да си обясняват повтарящите се сезонни промени в климата с периодичните движения на звездите и съзвездията. Опознавайки по този начин околния свят, те решили, че *числото Седем е съкровено и водещо*:

- 7 са планетите в Слънчевата система;
- 7 са дните в седмицата;
- 7 са цветовете на дъгата;
- 7 са основните музикални тонове;
- 7 са лъчите на Розетата от Плиска, със знака на Дуло – IYI;
- 7 са отворите на човешкото лице;
- 7 са планинските езера в Рила;
- 7 са тепетата на Пловдив, най-стария град в Европа;
- 7 са Чудесата на света;

И като здрав фундамент на целия простор

- 7 са посоките на света, произтичащи от Земно-Небесния Кръст:

ЦЕНТЪР, ГОРЕ-ДОЛУ, ИЗТОК-ЗАПАД, СЕВЕР-ЮГ.

Намирайки опора в тези вечни изначални истини, нашите прадеди започнали да се замислят как да измерват пътуванията си по безкрайните степи и морета, дори как да открият *мярка за самото време, за календара* (Коленд-Дар, т.е. „Дар от Колед“). Използвайки данните, събрани от хилядолетното наблюдение на небето относно неизменно повтарящите орбитални движения на планетите и звездите, те определили един годишен регулярно повтарящ се цикъл от $360 + 5$ денонощия – всяко съдържащо изгрев и залез на слънцето (ден), и изгрев и залез на луната (нощ). Разделили така установената година на дванадесет месеца, всеки от по тридесет дни – разделени приблизително на по четири седмици. А месеците групирали по три в четири сезона – всеки имащ свой характер и особености. И, разбира се, включили в тях безбройните празници по повеля на древната традиция на Слънчево-Лунния култ, като основните били:

- Зимно слънцестоене от Игнажден до Коледа (21-25 декември) – раждането на зимното слънце Колад/Холод/Мраз, наричан още Дионис/Бакхус/Митрас/Хорос/Сурья – бележещо началото на всяка Нова година;
- 14 февруари – Трифон Зарезан празник на свещеното вино и зарязване на лозите;
- Първата неделя на март – Песпонеделник, фестивал на кукерите, които маскирани, въоръжени и надаващи гръмовен звън, прогонват злите духове на зимата и смъртта;
- Пролетно равноденствие (21 март) – ден на Баба Марта и на женското начало Ин – старт на жизнения цикъл на природата – събуждане, съживяване и вегетация;
- 6 май – ден на героя-войн Тракийският конник Хероса, Българският сиен конник Хурса или Славянския непобедим конник Святovit – присвоен по-късно от християнската църква и посветен на християнския светец Георги Победоносец;
- Лятно слънцестоене (21-24 юни) Еньов или Яньов ден (Янкул/Янус/Юпитер/Зевс) – енергийна кулминация на цялата природа, на мъжкото начало Ян и зачеването на нов живот;
- 21-24 август – Consualia или Дни на Конс – празник на нивата;
- Есенно равноденствие (21-23 септември) – карнавал, посветен на приключването на плодотворния земеделски цикъл, посредством ритуали на благодарност към земята-майка;
- 8 ноември – събор на архистратега Архангел Михаил, отбелязващ отварянето на Небесните порти и слизането на безплътните сили от Света на душите в Земния свят (настъпване на зимата);
- 14-20 декември – Saturnalia или Дни на Сатурн-Янус – дни на радост, забавления, пиршества и заслужена почивка след окончателното приключване на годишния цикъл.

Така древните установили строен ред в своята държава. Укрепили я с гранични валове, построили градове със здрави крепостни стени. Обработвали земята – изоравали я, засаждали я със семена, жънали и прибирали реколтата. Отглеждали домашни животни, но и бойни коне, като обучавали в езда младите войни. Откривали и добивали от земята руда, а от метала изковавали не само земеделски сечива, но и оръжия, защото постигнатото трябвало да бъде защитено от грабителите и нашественици.

Но не само материята и битът занимавали тяхното съзнание. Те имали ясното съзнание и *силната потребност от духовна изява и развитие*. В какво се изразявало това?

Именно по време на споменатите празници е била отприщвана огромната енергия да изригнат буйната си радост от постигнатото в дълги, трудни и тежки делници, или пък при изпълнението на обществения дълг в полза на сънародниците, държавата, царя. *Дионисовите карнавали и огнени шествия* включвали вихрени танци – под ритъма на тъпана, свирната на гайдата

и мелодията на кавала: подскачане, рипане, клякане, подвикване, подсвирване и други жестомимични фигури на тялото, крайниците и главата. Духът трябва да се освободи от тежобата на тялото, да разчупи ограничаващите го вериги! Духът трябва да се прероди в невероятния Либер! Да вкуси сладостта на Свободата!

Разбира се, нашият фолклор е едно богатство, наследено от *Дионисовите мистерии и орфизма*. Ето какво пише Диодор Сицилийски (~90~30 г. пр.Хр.) за античните понятия „музически представления“ и „музическо изкуство“:

„Дионис станал също така изобретател на свещените лицедейски състезания, учредил театрите и създал системата на музическите представления, а освен това, благодарение на него се появили хора, свободни от обществени повинности, а също занимаващи се с определен род музическо изкуство [изкуство, в което е вплетена музика] във военните походи. Впоследствие били създадени музическите съобщества на можещите [τεχνιταί, т.е. „технитай“], причастни към изкуствата, свързани с Дионис, като той освободил от налози посветилите се на такъв род дейност.“ /**Диодор**. Историческа библиотека, кн. IV, V-4/.

Трите музически изкуства – поезията, музиката и танца, – поради абстрактността им се смятали за висши и с тях се ангажирали жреците и аристокрацията. Дейностите *техно*, свързани с преработка на материалната среда, като *архитектура, строителство, скулптура и всички занаяти*, минавали на втори план, макар че и те са давали възможност за изява на човешкия дух, оставяйки ни изключителни шедеври.

Театърът е възникнал в кръга на *Дионисовите мистерии* като обединяващо ядро – синкретична сплав на музическите изкуства – поезия, музика, хор, танц, драматично действие. Участващите актьори, които пеели, танцували, рецитирали и пр., а това са дейности, произлезли от херметичните ритуали на култа, не плащали данъци и не служели като войници.

Уточняваме, че тук се говори за дълбока древност, когато *театърът*, бидейки част от комплекса на *мистерии*, бил игран само в затвореното съсловие на жреците и аристократите. Много по-късно, едва в VI век пр.Хр., той бил изваден от списъка на херметичните забрани и станал достъпен за цялото общество от свободни граждани.

Музикалният и ударен съпровод по време на кукерските шествия, или в нестинарския обряд – при ходенето бос по разстлана огнена жарава, и въобще вокалната вибрация и ритмичната стъпка при изпълнението на традиционните песни и танци, в съпровода на гайда, гъдулка/лира, кавал/авлос, тимпан/тъпан и кимвал, *били част от тайните средства за изпадане в трансово състояние*, с цел свързване с духовете на богинята-майка и бога-отец на племето.

За античните изкуства музика, поезия, „хорово пеене и танци“, обвързани до голяма степен с култа по това време, съобщава и Страбон (63 г. пр.Хр. – 24 г. сл.Хр.):

„... Платон, а дори и преди неговото време питагорейците, са нарекли философията музика; и казват, че космосът е съграден съобразно с хармонията [тоновете на октавата], приемайки, че всяка форма на музика е дело на боговете. И в този смисъл също Музите са богини, а Аполон е водач на Музите, а поезията [химните и пеаните] като цяло е възхвалява на боговете. И в същия ход на разсъждения те приписват на музиката изграждането на морала, като вярват, че всичко, което изправя ума, е близо до боговете. Повечето елини [както и траки] са приписали на Дионис, Аполон, Хеката, Музите и над всички – на Деметра, всичко, което е от оргиастично, или бакхическо, или хорално естество, както и мистичния елемент в инициациите...“

/Страбон. География, кн. X, гл. III, § 10. – В изданието: **Страбон**. География. Кн. IX-XI. Превод от старогр. Валерий Русинов. Институт по тракология при БАН. С., ИК “Рал Колобър”, 2008/.

Но да се върна на темата за ръченицата. И така, поведен възторгнат от небесната картина на Голямата мечка в конфигурацията ѝ с Малката мечка, завършваща с Полярната звезда, опознал НЕБЕТО и ЗЕМЯТА – ГОРЕ и ДОЛУ, той – ЧОВЕКЪТ Е ЦЕНТЪРЪТ/КРЪСТЪТ, който, танцувайки, се обръща на ИЗТОК и ЗАПАД, СЕВЕР и ЮГ!

Ето къде е скрита *тайната на Седмицата в сакралния танц на траките и българите*: тя е пластично възпроизвеждане чрез движението на тялото на седемте основни посоки на света от отправната точка на играещия човек: *сатир* или *менада* в древна Тракия, както и *бахар* или *бахарка* в древна България (вторите произхождат от първите, затова имат идентични танци, песни, ритуали и носии).

Следователно седем/осминки ноти в музикално-ритъмното изпълнение, съчетани с движението/танца Ръченица, *отразяват космологичната представа за време-пространството*, като седмицата е числовата величина на вертикално-хоризонталния план, а осмицата – само на хоризонталния план (земната равнина като кръгла основа на Ин + Ян, с четири основни и четири междинни посоки = общо 8 КИ/ЦИ/ЧИ).

Седемте осминки ноти, равностойни една към друга в тривремения такт, са отмервани с ударите на тъпана, явяващ се церемониалният водач на тържеството! Чрез метроритъма, утвърждаващ вечния, неспирен ход на Вселената! А в центъра е играещият *homo ludens*, стъпил здраво на- и разтърсващ земята КИ, който с движенията си овладява напълно пространството, става пълновластен негов обитател и господар. Ето това е *философският смисъл на Ръченишкия ритуал*. Затова подвиквали: „Дръж се земя, шоп те гази!“ В тези простишки на пръв поглед, но оказва се, мъдри слова, е събрана

безмерната мъжка обич на Големия владетел, които оре, сее, жъне плода на Майката земя, но и който воюва, пролива кръв, за да я брани...

Необходимо е тук да изразя почитта си към нашия незабравим учител Панчо Владигеров, който ни учеше по един достъпен и твърде резултатен начин как да усвоим особеностите, но уникален и завладяващ ритъм 7/8:

двой-ка , двой-ка , трой-ка-та

бе-ли , бе-ли , гъ-лъ-би

Или наопаки:

трой-ка-та , двой-ка , двой-ка

гъ-лъ-би , бе-ли , бе-ли

Съгласно приведените примери, мога да кажа, че *ръченицата, в характерния за нея неравноделен 7/8 такт*, представлява композиция от три времена, едното от които е удължено и служи като акцент, ударение. Според местоположението на удълженото или удареното време тя е позната в *две конфигурации*.

В *едната конфигурация* тройката заема първото време на такта, следвана от двете двойки и това конкретно е „Пиринският мъжки ръченик“. Той започва бавно, тежко с първото удължено време (тройката) и после ускорява (с двете двойки). Мъжете образуват кръг, хванати за рамене, потропват и пеят в ритъма, като мощните им гласове кънтят из цялата планина. Запомняща се, трогателна, силна картина на мъжката мощ и солидарност. Картина, която съм запаметила през 60-те години на миналия век, на величествените народни събори „Пирин пее!“

В *другата конфигурация*, характерна при Добруджанската, Врачанската, Шопската и Тракийската ръченици, тройката минава като последно време на такта 7/8, а двете двойки я изпреварват. Тези ръченици започват бързо (с двете двойки) и завършват бавно с удълженото време (тройката). Този тип ръченица е по-разпространен в България, видно от регионите, в които се играе, и по позната по света. Тъй като танцьорите играят индивидуално, а не колективно, при него се практикува буйно надиграване по двойки, не само момче с момиче, надиграват се също така момичешки или момчешки двойки.

Няма българин или българка, няма българско сърце, което да не се развълнува и да не заиграе, щом гайда писне и тъпан думне!

Но и не един чужденец се е трогвал от красотата и живостта на Българската ръченица. Например едрият високорасъл ирландец Джеймс Баучер, балкански кореспондент в края на XIX век на британския вестник „Таймс“, когато виждаме да рипа ръченица в стара препълнена шопска кръчма, за която днес претендират жителите на поне три села около София: Драгалевци, Бистрица

и Банкя. Баучер е пожелал и е погребан в България; почива вечния си сън в Рилската света обител.

Маслената картина (сн. 2) е майсторски пресъздадена от друг чужденец, живял и творил в България – чехът Ян/Иван Мърквичка. Заедно с нашия художник Антон Митов, Иван Мърквичка е един от неколцината учредители през 1896 г. и пръв директор на Държавното рисувално училище, днес Национална художествена академия.

Нека вземем пример от тези двама знаменити мъже – Джеймс Баучер и Иван Мърквичка, – защото са ни показали как страстно може да се обича чрез изкуството!

ДА СЕ ОБИЧА БЪЛГАРИЯ!

Снимка 2. Иван Мърквичка: „Ръченицата“, масло, 1894 г.